

mbt9710@gmail.com

המו"ל שלום צדוק
רחוב אריאלי 16/5
ביתר עילית
055-998-8346

העלון מוקדש לע"נ
רבי יוסף בן חיים צאלח זצ"ל
נפטר ה' כסלו ה'תשע"ז

ראש השנה תשע"ח
עלון מס' 9

מסילות בני תימן

על שם רבינו יחיא צאלח (מהרי"ץ) זצוק"ל, גאון רבני תימן (ה'תע"ה-ה'תקס"ו)
לזכרו של הרה"ג רבי יוסף צדוק זצ"ל

מסורת אבות בתקיעות ראש השנה

מדברי מורינו ורבינו פוסק עדת תימן מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

הנהיג שיעשו כפי כל הדעות, אבל לאמיתו של דבר, גם בתשר"ת לבד יוצאים ידי חובה, וכן בתש"ת, וכן בתר"ת.

לפי זה ביאר הריטב"א (בתשובותיו סימן כ"ט, ובחידושו לגמרא שם) הפלא ופלא את המנהג שנהגו בשיבות הגאונים, וכן הוא מנהיגו עד היום, שבתפילת מוסף אין תוקעים אלא עשר תקיעות. למלכות תשר"ת, לזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת. והרמב"ם (פרק ג' הלכה י"ב) כתב, כי הסיבה היא מפני טורח ציבור. אבל כבר כתבים המפרשים שזהו טעם חלוש, וכי כמה טורח ציבור יש בעוד כמה תקיעות? הרי ישנה חשיבות גדולה לתקיעות על סדר ברכות התפילה, ומדוע שלא יעשו תשר"ת שלש פעמים?

אלא ביאר הריטב"א, כי לדעת רבינו האי גאון הדבר נעשה בכוונה מכוונת, ולא טוב להוסיף תקיעות, כיון שחז"ל רצו להראות שכולם אמת. אם כן, על ידי שנעשה תשר"ת תש"ת תר"ת פעם אחת, אנו מראים כי מצד הדין יוצאים בכך ידי חובה כל הדעות, וכולן אמת. אחרי שהמונן העם ראו שאנו תוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת, הם עלולים לחשוב שכביכול שכחנו או שאיננו יודעים את המסורת, ולכן רצו להראות בתפילת מוסף כי כולן אמת.

נמצא, אפוא, כי גם מי שלא שמע את התרועה כפי מנהיגו בקול רועד, יוצא ידי חובה על ידי שמיעת השברים. ועומק הסברה שיוצאים ידי חובה בכל האפשרויות, כיון שהתורה אמרה תרועה, ובכל קול שהוא גונה, נחשב תרועה, כל זמן שאינו קול ישר. דאין כוונת התורה לומר שישנה תרועה מסוימת, שרק בה יוצאים ידי חובה, אלא יוצאים ידי חובה בכל האופנים. וגם אם ישנם חילוקי מנהגים בין העדות, כיצד לעשות את התרועה, עדיין יוצאים ידי חובה בכך מצד עיקר הדין (שערי יצחק מוצע"ק ניצבים וילך ה'תשע"ג).

מסופר על גאון הדור רבינו שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, שבבית הכנסת שהתפלל בו בראש השנה, רצו להוסיף לתקוע אחר התפילה סוגי תקיעות שונים. אמר רבינו בתמיהה, יצאנו ידי חובתנו. אבל כשהתחילו כבר לתקוע, המתין והאזין לתקיעות אלו, ובפרט לתקיעות בנוסח בני תימן. ופעם ביקש בעצמו אחרי התפילה מאברך שהתפלל במחיצתו, אחרי שנודע לו שהוא מבני תימן, שיתקע תקיעות כמנהגם, ונשנה סדר זה מדי שנה בשנה. אולם כשהאריכו לתקוע בכמה וכמה אופנים, פנה רבינו בעודם תוקעים והלך לביתו. עוד פסק שהשומע תקיעות שופר שלא כמסורת אבותיו, כגון תימני ששמע מאשכנזי וכדו', יצא (הליכות שלמה פרק ב' סעיף י"ג).

ההבדל העיקרי והמיוחד הקיים אצל התימנים, הוא באופן התרועה. כידוע, יש לכך מקורות בירושלמי ובגאונים שהתרועה היא קול רועד, ולא כמנהג שאר העדות. לכתחילה בודאי שעל כל אדם לשמוע את התקיעות כמנהג אבותיו, אם הוא יודע לתקוע בעצמו אחרי התפילה, או שאחר יתקע לו. אבל בדיעבד אנו פוסקים שהדבר אינו מעכב, ובפרט לדעת רבינו האי גאון (שהביאה הרה"ה בספר המאור ראש השנה דף ל"ד) שאין זה ספק אמיתי, אלא מצד הדין יוצאים ידי חובה בכל התקיעות.

בראש השנה חייב אדם לשמוע תשע תקיעות (כלשון הרמב"ם בפרק ג' מהלכות שופר הלכה א'), דהיינו תר"ת תר"ת תר"ת, אבל מחמת כל הספיקות תוקעים שלשים קולות. וביאר רבינו האי גאון שזהו אינו ספק אמיתי, אלא כיון שרבי אבהו (עיין ראש השנה דף ל"ד ע"א) ראה כי בעם ישראל ישנם מקומות הנהגים כך, וישנם מקומות הנהגים אחרת, לכן הוא כינס את כל המנהגים, שכולם ינהגו אותו הדבר. כיון שהיה נראה שבעם ישראל ישנה מחלוקת בדבר שהוא מן התורה, והדבר אינו נראה טוב, לכן הוא

מכתבי הרה"ג
רבי יוסף צדוק זצ"ל

הדלקת הנר בערב יום הכיפורים

מדברי רבינו צאלח זצ"ל וקנו של מהרי"ץ

בעת שמדליק נרו יכוון להאיר אורות עליונים, והם דוגמת שופר בראש השנה, לעורר הרחמים ולבטל המקטרגים. ואז אם נתחייב שריפה, יהיה לו הנר הדולק במקום שריפה. ומפי מו"ז [מהר"ר צאלח] זה"ה קבלתי, דהדלקת הנר ביום הכפורים עולה במקום ארבע מיתות. כיצד? כשישפוך השמן לתוך המים בעששית, הוא לו במקום סקילה. וכשיקצוץ הפתילה אחר ההדלקה, כדי שתהא נוחה לידלק, במקום הרג בסיף. וכשתידלק הפתילה בשמן, במקום שריפה. וכשיכלה השמן ותכבה הפתילה, במקום חנק (עין חיים חלק ג' דף פ' ע"ב). ולעניין ברכה, עיין להרשי"ה בהבדלי המנהגים, ולמהר"ח כסאר בשו"ת החיים והשלום סימן ק"פ).

טהרה מעוונות ביום הכיפורים

בסוף יומא (דף פ"ה ע"ב) אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם (יחזקאל ל"ו, כ"ה). ואומר מקוה ישראל ה' (ירמיה י"ז, י"ג), מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל. שואל המהר"ל, מדוע רבי עקיבא כופל דבריו, לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם. ועוד מביא סמך לדבריו משני פסוקים, וזרקתי עליכם מים טהורים (הזאת מי חטאת) וטהרתם, ופסוק מקוה ישראל ה'. הלא שני פסוקים אלו הם שני אופני טהרה, טהרה על ידי הזאת מים, וטהרה על ידי ביאת גופו בתוך מי המקוה. והביאור בזה, שיש שתי בחינות של טהרה. יש טהרה שבאה על ידי עבודת האדם לחזור בתשובה ולהידיבק בקב"ה, וישנה טהרה על ידי שהקב"ה מנקה את הנשמה מזהמת החטא שנדבק בה, ואז היא מאירה יותר. ולפי זה הביאור בפסוקים כך הוא, לפני מי אתם מטהרים, היא טהרה על ידי האדם עצמו, והפסוק ומי מטהר אתכם, היא טהרה על ידי הקב"ה. עם ישראל מטהרים ביום הכיפורים, מפני שלעם ישראל יש דבקות בקב"ה. ומתי ישנה דבקות זו, רק כשסרים מן החטא. וכשם שהמקוה מטהר את האדם כאשר הוא נקי ומתנקה מכל חציצה וטינוף, כך הקב"ה מוכפר על האדם רק כשהוא מסולק מן העבירה.

מכתבי רבי יוסף צדוק זצ"ל

היראה שהאדם ירא באותה שעה? כך גם בענין יראת שמים. ולכן כתוב (הושע י"א, י') אחריה ילכו כאריה ישאג, דהיינו שהפחד מפני ה' צריך להיות כדמיון פחד וחרדה משאגת אריה הרודף אחרי אדם.

וכיצד מגיעים ליראת שמים? על ידי לימוד תורה וקיום מצוותיה, שהרי אמרו חז"ל (אבות פרק ב' משנה ה') אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. אמר הקב"ה לישראל, בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, אם אתם עסוקים בתורה אין אתם נמסרים בידו. אבל כשמסיחים דעת מלימוד התורה הרי נמסרים ביד היצר הרע, שכן כתוב (תהלים ל"ז, ב') צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. נתאר לעצמנו צלף שעוקב אחר אדם מסוים וצופה עליו זמן רב, עד שרואה שניתן לפגוע בו, ואז הוא מכוון את כלי היריה שלו ופוגע באותו אדם. כך עושה בדיוק היצר הרע.

כאשר אדם עובר עבירה, גם אם היא גדולה, היצר הרע מקטין אותה, וזה רמזו בתורה (בראשית ו', ה'), וירא ה' כי רבת רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. וכתב הרב חיד"א בשם מה"ר ישעיה באסאן זצ"ל, שהמלה רק באה למעט את עונות האדם על ידי יצר הרע, בטענות שונות, והוא מפתה את האדם שאין זה חטא חמור, אלא ספק בהלכה או חומרא בעלמא. אך מאידך, כאשר אדם עושה מצוה, היצר הרע מגדיל את כוחה של המצוה בעיני האדם, כדי להכניס גאווה בלבו של האדם, וכתוב (משלי ט"ז, ה') תועבת ה' כל גבה לב.

ומסופר על חסיד אחד, שחלה את חליו ושכב על ערש דוי. שאלו אותו חבריו, האם גם במצב כזה היצר הרע מפתהו ורוצה להחטיאו? אמר להם, שהיצר הרע מצווה עליו לקרוא קריאת שמע בקול גדול ובכוונה, כדי שישבחו אותו על כך אחר פטירתו. לאחר שנפטרו סיפרו לאדמו"ר שלו, כיצד אותו חסיד הבין את ערמת היצר והתגבר עליו גם ברגעים האחרונים. השיב להם האדמו"ר, וכי נראה לכם שאותו חסיד ניצח את היצר הרע? אדרבא, במעשה זה ניצחו היצר הרע, שהרי נהנה כאשר סיפר להם שלא שמע בקול היצר הרע.

על האדם לדעת כי הוא צריך לתת דין וחשבון על מעשיו שעשה במשך כל השנה. הקב"ה מבקש מאתנו דין וחשבון על מעשיו שבשנה שחלפה, האם החיים שקבלנו במתנה נוצלו לשמו יתברך, ללימוד תורה וקיום מצוות, הן מצוות שבין אדם למקום והן מצוות שבין אדם לחברו.

משל למלך שכבש ארץ גדולה וחילק אותה בין תושבי מדינתו, כדי שיהיו אריסים ויעבדו את האדמה, חלק החמישית מהיבול יתנו למלך והשאר למחיייתם ולפרנסתם. בסוף השנה באו האריסים הפקחים והחרוצים, והביאו פירות משובחים, ואז שמח המלך לקראתם. מאידך גיסא, האריסים העצלים במלאכתם שלא עבדו את האדמה אלא אדמתם גידלה קוצים ודרדרים, משכן לחיות השדה, עליהם כעס המלך שהזניחו את שדותיהם. כך אנו, בתחילת השנה ביקשנו חיים כדי שנקדיש את חיינו לעבודתו יתברך, והנה אנחנו באים לדין ביום ראש השנה, ואם נבוא בלי הכנה תהיה לנו בושה גדולה. אלא שהקב"ה יודע שלא כל אחד ביצע את תפקידו ומה שהתחייב לעשות, כי יש מפריעים שהם יצר הרע ועול הפרנסה, וה' מתמלא עלינו ברחמים, כי אי אפשר לבוא ריקם בלי מעשים טובים. ולכן הקב"ה מאפשר לנו לחזור בתשובה, ונותן לנו את ראש השנה שבטלים ממלאכה ומבקשים רחמים בדין, ויום הכיפורים יום תענית שבו דומים למלאכים, ולאחר מכן חג הסוכות שיוצאים מדירת קבע ויושבים בדירת עראי.

מדוע בתורה נקרא יום ראש השנה יום תרועה, ואין זכר למה שהוא יום הדין?

שמענו ממורינו הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א, כי התורה לא רצתה לצמצם את היום הקדוש והנורא כיום הדין גרידא, משום שרוב בני האדם יראים מהדין, מפני שהם יראים מעונשים ויסורים שיבואו עליהם, ולכן חוזרים בתשובה מיראה ולא מאהבה. אולם מטרת התשובה היא שהאדם ישוב בתשובה מאהבת הבורא, ולא מחמת יראה ופחד, ויזכך את נפשו העמומה מהחטאים כדי שיתקרב לקב"ה. משל לנורה דולקת, אך אבק של שנים רובץ עליה, שהיא לא תאיר עד שישירו את האבק ממנה. וכך הנשמה, היא לא תאיר אם היא מלוכלכת מהחטאים, עד שינקו אותה מעוונותיה.

דוד המלך אומר בתהלים (נ"א, ד'), הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. ועוד שואל דוד מאת ה' (שם, י"ד), השיבה לי ששון ישעך, דוד המלך מבקש מאת הבורא רוח הקודש. עוד מבקש דוד המלך (שם ע"ג, כ"ח), ואני קרבת אלהים לי טוב. משמעות בקשה זו של קרבת ה' היא הדרגה שיהודי צריך להגיע אליה ביום ראש השנה, כמו שכתוב (במדבר י', ט') ונוכרתם לפני ה' אלהיכם.

עבודתנו ביום ראש השנה להמליך מלכות בורא עולם, כמו שהגמרא (ראש השנה ל"ד ע"ב) אומרת, אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות שיעלה זכרוכם עלי לטובה. ובמה? בשופר, שרומז על שיפור המעשים. בספר שפתי חיים להרה"צ הרב חיים פרידלנדר זצ"ל כתב בשם הגר"י סלנטר זצ"ל, שכאשר יהודי צועק שמע ישראל הוא ממליך את הקב"ה על כל העולמות, אבל שוכח להמליך על עצמו. ומהי המלכת בורא עולם עלינו? מה שאנו משעבדים את כל רצוננו לעשות רצון הבורא יתברך ולהיות דבקים בו, וצריך להתעורר ולא להמשיך בשגרת החיים, שהרי יש קונה עולמו בשעה אחת.

בספר שיחות מוסר לרבינו חיים שמואלביץ זצ"ל כותב, מדוע האדם לא מתעורר? מפני שהוא מתרגל למצב שבו הוא נמצא, מבלי לחוש שהסופה מתקרבת אליו. משל לאדם שגר במדינה שיש בה סופה, ואומרים לאדם הזה, עוד כמה שעות תגיע סופה חזקה שתסכן את חיך וחיי משפחתך, ולכן תברח מהר מהמקום. ואילו מה עושה אותו אדם, פותח את החלון ונושא עיניו לשמים ואומר, אין רוחות, אין עננים ואין רעמים, ואין כלום, שלום עליך נפשי. הרי אדם כזה שוטה גדול יחשב, שהרי אנו עדים שמידי פעם בפעם באות רוחות כאלה והורסות כל הנקלע בדרך. כך יש בני אדם שעל אף שרואים אסונות, תאונות דרכים, מחלות וגזירות קשות, הם חושבים שלום עלייך נפשי, לי זה לא יקרה. וזו טעות מרה.

וכתב הרמב"ם (פרק ב' מהלכות תשובה הלכה ב'), ומה היא התשובה, שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממהשבתו, יגמור בלבו שלא יעשה עוד שנאמר (ישעיה נ"ה, ז') יעזוב רשע דרכו.

וזהו קושי גדול לאדם, לשנות את מעשיו מקצה לקצה, והסיבה לכך כי חסר יראת שמים, כמו שכתוב (תהלים קי"א, י') ראשית חכמה יראת ה'. מסופר שפעם אחת שאל חסיד אחד את האדמו"ר מקוצק זע"א, מהו שיעור יראת שמים? והשיב לו, דְמָה בנפשך, אדם שנמצא ביער עבות ואין לו דרך לצאת ממנו, והוא רואה שאריה עוקב אחריו. האם יש לשאול, מהו שיעור

בדין תפילה אחת עם שליח ציבור

המתנגדים לתורת הקבלה בתימן הנהיגו להתפלל תפילה אחת בין בחול בין בשבת, והפסיקו להתפלל לחש וחזרה, בניגוד למה שפסק הרמב"ם עצמו (בפרק ט' הלכה א' ואילך). אלא שנחלקו ביניהם, האם יקדים שתיים שלש תיבות לפני שליח ציבור ויענה אמן. ישנם שהנהיגו שכל אחד ואחד מתפלל בעצמו עם שליח ציבור, עד שמשלים ברכה אחרונה המברך את עמו ישראל בשלום, וכולם אומרים יחד עם השליח ציבור אמן מפני שהיא סוף ברכות, כמו ברכה אחרונה שאחרי ההפטרה המסיימת ברוך מקדש השבת אמן. ואם ענה אמן אחר כל ברכה וברכה, אף על פי שהקדים שתיים שלש תיבות, הרי זה הפסק וענה אמן אחר ברכותיו, וכל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מנוגה. אך חלקם הנהיגו לענות אמן אחר כל ברכה וברכה, שהרי אמרו חז"ל כל השומע ברכה ואינו עונה אמן אחריה נראה ככופר, שזהו יותר חמור ממנוגה, ואין כאן גנאי אלא חובה. (עיין בספר היהודים והמלך בתימן עמוד שי"ח).

ולענין תפילת המוסף בראש השנה, מהרי"ץ הביא את דעת הריב"ש דמה שנהגו להתפלל בקצת מקומות תפילה אחת, הוא מפני שרובן עמי הארץ, וכתב עליו הראנ"ח (בדרשותיו פרשת אמור), שהמנהג הזה לא נכנס במקומות ההם לחסרון ידיעתם קרוא מקרא, אלא להוציא עצמם מידי מחלוקת שנחלקו בה הראשונים בתפילת המוסף של יום הזכרון, שהרי"ץ גיאת ורבים מהגאונים כתבו שאין הצבור מתפללים בתפילת המוסף תשע ברכות אלא שבע, ואין אומרים מלכות זכרונות שופרות, ושליח ציבור יורד ומתפלל תשע. ואחרים נחלקו עליהם ואומרים שהציבור צריכים להתפלל תשע, ומי שמתפלל שבע הוא מחסר הברכות, וכל מה שבירך הוי ברכה לבטלה, כיון שמחסר הברכות. על כן ראו המקומות ההם להוציא עצמם מידי הספק הזה, שלא יתפללו הציבור כלל לעצמן אלא עם שליח ציבור, שבזה ודאי אין מי שיחלק שמתפללין תשע, אף שהציבור כולן מתפללין עם השליח ציבור. עוד הביא דברי שו"ת מן השמים לחסיד הקדוש רבי יעקב ממרויש ז"ל, וכן דברי רבינו יונה שכך היה נוהג. וסיים מהרי"ץ, הראית לדעת כמה רבונות מאשרים למנהגינו, מנהג קדמונים דקדמונים כמעט מימות החרבן, כמקובל בידינו מנהגי אבותינו. ומי הוא זה אשר יראה המלכים האדירים האלו וכו', ויערב אל לבו לסתור מנהגם חס ושלום, בודאי דיש לו לחוש שמא ירוצו את גלגלתו, ע"כ.

עוד ידועה תשובתו של הראב"ד רבינו יוסף אלקארה זצ"ל, שנשאל מעיר אחת שהיה מנהגם להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים כמנהג ספרד, והתחילו חלקם להתפלל כפי סידורי תימן (היינו תפילה אחת עם השליח ציבור), מפני קצת ההמונים שלא היו יכולים להעמיד עצמם ביום אדיר להתפלל עם שליח ציבור מתחילה ועד סוף, כי אינם יודעים להתפלל בלחש, ונמצאו עלובים מכאן ומכאן. והשיב להם, יפה עבירה לשמה, והואיל וכוונתם לתקן העניים הללו מותר לשנות המנהג. זאת ועוד אחרת, מפני שעכשיו רוב בני העיר מתושבי עיר צנעא, כך הוא מנהגם להתפלל על פי סידורי תימן (חכמי היהודים בתימן עמוד ק"ס).

אולם בבית הכנסת בית אלשיך שנבנה לפני כשלוש מאות וחמישים שנה, הנהיגו להתפלל לחש ואחר כך חזרה, אך בתקיעות נחלקו הדעות. חלקם רצו לתקן ולהנהיג בקביעות תקיעות של מאה קולות, כפי שהדבר מבואר בספר הערוך (ערך ערב) בהדיא, והיינו שלשים דמיושב ושלשים דמעומד בלחש, ועוד שלשים דמעומד בחזרה, ועשרה קולות לאחר המוסף, ולסיים בתרועה ארוכה. אך רבים מאנשי הקהל הסכימו לקיים את כל סדר התקיעות כאמור בספר הערוך, חוץ מן התקיעות בתפילת הלחש שהרוב עמדו מנגד, והחליטו שלא לתקוע בלחש כלל.

עוד נהגו בני תימן להתפלל לחש וחזרה עם שליח הציבור במנחה של ערב יום הכיפורים, ובעין חיים (דף פ' ע"ב) כתב הטעם לכך משום שיש מחלוקת בין הפוסקים, אם שליח ציבור מתוודה כדי להוציא את שאינו בקי, כנזכר בסמין תר"ז. ומפני כך נהגו שהשליח ציבור מתפלל תפילה אחת, לאפוקי נפשין מפלוגתא. שכן הנהיגו חכמי הדור שלפנינו מטעם זה. ועתה מצאתי להרב מעין גנים (דף מ"ז ע"א) שכן נהגו בצפת תוב"ב מטעם זה, ועיין מה שכתבתי לעיל בתפילת מוסף דראש השנה, ע"כ.

הדבר מצוי בק"ק תימן שמתפללים הציבור יחד עם שליח הציבור, כשהוא מתפלל בקול רם והם בלחש. ומקור לכך כתב מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (חלק ג' סימן קל"ז וקמ"ו), המנהג כשיש דוחק ומתפללין מנחה יחד עם השליח ציבור עד האל הקדוש בשביל הקדושה, ומשלימים בלחש. ולפעמים שמשלימין עם צאת הכוכבים, וכן נוהגים במנחת שבת. גם במוסף שבת, כשהאריכו הציבור תפילתם, מתפללים מוסף יחד הם והשליח ציבור, מטעם שלבם פונה לצאת ואין מכוונים עתם היטב. ולהיות כי שמעתי קצת מהסמים בזה, לפי שראו בבית יוסף (סוף סימן רל"ד) שכתב על דברי הטור ומתפללין שמונה עשרה ומחזיר התפילה כדרך שעשה בשחרית, וכתב הבית יוסף שכן כתב הרמב"ם (בפרק ט' מהלכות תפילה) וכן נוהגים האשכנזים וכו', ומנהג האשכנזים הוא הנכון, וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפת תוב"ב וגורו גדולי לעובר על תקנתם, עכ"ל הב"ב.

וכתב על זה, והדבר פשוט שאם גורו חכמי הדור, לא גורו אלא בקהלם, ואין קהילות אחרות מחויבים ליכנס בגזירתם. וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמת חיבור היד וז"ל, חכם שאסר או גזר על דבר בעירו, אין עיירות אחרות חייבים לקיים גזירתו, ע"כ (ועיין להרשי"ה בהבדלי המנהגים).

ובשו"ת עולת יצחק (חלק ב' סימן ק"ו) כתב, זה שאנחנו רואים המנהג משתלשל להתפלל מוסף בשבתות וימים טובים תפילה אחת השליח ציבור עם הקהל, נראה שלא נתייסד דבר זה אלא בדורות האחרונים, שראו גדולי הדור שהציבור נחפזים לצאת ואינם מכוונים את ליבם לחזרת התפילה מפני שכבר האריכו טובא לקום בהשכמה. וכן יש נוהגים כך גם במנחת שבת, משום שלמדו כבר זמן רב לפני התפילה, גם אפילו במנחה שבימי חול, כשהשעה דחוקה סמוך לצאת הכוכבים או כשמתפללים מנחה מוקדם וטרודים לחזור לעסקיהם. וזאת על פי ממה שכתב מהרי"ץ בעין חיים סדר תפילת המנחה (דף פ"ה ע"ב), ובשו"ת פעולת צדיק (חלק ג' סימן מ"ט, סימן קל"ז וסימן קמ"ו). וסמכו בזה על תקנת הרמב"ם, אלא שהרמב"ם הנהיגן בקביעות בכל התפילות מפני שני טעמים. חדא, מפני שראה שמספרים בהן וכו' והיה חילול השם בין האומות. ותו, מפני שעל ידי זה הבלתי בקיאים שהיו צריכים לצאת ידי חובתם בשמיעה מהשליח ציבור כבר לא נתנו לבם לשמוע, וברכותיו לבטלה. וחכמי תימן לא הלכו בעקבותיו, משום דלא שייכי גבן הני טעמי, זולת באופן זה של מוסף, ע"כ.

אולם יש כמה שאלות הלכתיות בנושא זה. השאלה הראשונה היא ביום תענית ציבור, שמהרי"ץ כתב (בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן מ"ט) שביום התענית אומר השליח ציבור ענוו ברכה בפני עצמה, אך יאמרה הוא עצמו ולא הציבור המתפללין עמו והם ישתקו, וכשיגיעו לשומע תפילה שם יאמרוהו. ושליח ציבור צריך לאמרה לאט לאט בכדי שיוכלו לאמרה שם, כדי שיאמרו עמו בלחש מברכת רצה ואילך עד גמירא, וכך למדתי ברבים (ועיין מה שהובא בזה בלוח בית הלוי).

אך בשם טוב על הרמב"ם (פרק ב' מהלכות תפילה הלכה י"ד) תמה עליו, דסברא זו קשה דארכבה אתרי ריכשי, דלגבי שליח ציבור הויא לה תפילת הציבור, ולגבי הציבור הויא לה תפילת יחיד, ואם כן לא הויא תפילת צבור לגמרי ולא תפילת יחיד לגמרי. ולפיכך אין לעשות כן להתפלל תפילה אחת בקול רם, ואפילו בשאר ימים, כל שכן בימי התענית, אלא לחש וחזרה, בכדי שתהיה תפילת ציבור לכל. עוד ראיתי במכתבו של הרה"ג א. א. כהן שליט"א שהעיד על רבינו חיים כסאר זצ"ל שאף שעמד בראש בית כנסת הגורל, לא שינה מנהגייהם להתפלל לחש עם הש"צ, אולם כשהתפלל במקומות אחרים דאג, שהתגלה תהיה כדן, לחש וחזרה. (ועיין עוד בספרו שו"ת החיים והשלום עמוד ל"ב).

שאלה שניה, האם מותר לציבור לענות אמן על ברכותיו של השליח ציבור. ומהרי"ץ בתכלאל עין חיים (דף פ"ה ע"ב) כתב, ודע שהמנהג כשמתפללים תפילה אחת, לענות הציבור אמן אחר השליח ציבור, ואין חשש הפסק מדינא. אמנם צריך כל אחד להקדים לסיים שלש תיבות קודם שיסיים שליח ציבור, כדי שלא יהא עונה אמן אחר ברכותיו, ובמוסף ראש השנה הארכנו בראיות לזה (ועיין בשו"ת חן טוב סימן נ"ב, ובענף חיים על עין חיים שם).

מתולדות רבני תימן

הגאון רבינו שלום חבשוש זצ"ל ראש ישיבת מהרי"ץ

עוד חיבר ספר קרבן תודה, שהוא קיצור הספר "זבח תודה" למהרי"ץ, והוא הצמיד את ספרו לספר מקור חיים למהרי"ץ בן יעקב, אשר חיבר עבור השוחטים ספר פסקי הלכות בקצרה מתוך שלחן ערוך הלכות שחיטה ומתוך ספרו של מהרי"ץ זבח תודה. ומאחר והשמיט קצת מן העניינים מאשר העלה הרב בעל זבח תודה, הוסיף רבינו שלום את פסקי ההלכות מזבח תודה ועוד פוסקים.

רבינו שלום נפטר לבית עולמו ברבע שהיה בשנת ה'תרס"ה, וכך תיאר רבינו עמרם קורח את פטירתו: אוי כי מזלעפות רעב נאסף זקן וישיש פאר הדור, מוריני ראש הישיבה הכללית כהר"ר שלום בן יחיא חבשוש ז"ל, והוא לבדו בבית, אין אצלו אפילו אחד מקרוביו, כי כל הנשארים מבני ביתו, יצאו לשאול לחם בערים ובכפרים, ע"כ.

סופר על ידי אחד המשתתפים בלווייתו, כי כשהודיעו על פטירתו הגיעו לביתו, וביניהם הגיע הגביר רבי סלימאן חבשוש (מחבר אשכולות מרורות) שהיה גם כן קרוב משפחתו. הרב ישב במקומו הרגיל ורגליו מכוסות, התפילין שפשט היו מונחות לפניו ולא הספיק לקפל רצועותיהם. לידו כלי רחצה, ובכלי קטן שארית ארוחת הבוקר שאכל. משהתחילו ברחיצתו הבחינו בכתב שהיה כתוב בדם על כף ידו, ניסו לפענח את הכתוב אולם היד והדם היו צהובים מדי וגם המים טשטשו את הכתוב. לא נמצאו מלוויים אחר מיטתו, לבד מתשעה איש, ומשהגיעו לבית הקברות ראו איש זקן זר ושק על שכמו הולך וקרב אליהם. בלי אומר ודברים ניגש ההלך, אמר צידוק הדין, השכבה לנפטר, קדיש ופנה לדרונו. הזקן לא אמר כלום ולא ענה על שאלות העומדים, מי הוא, מאין בא ולאן הוא הולך (הובא במבוא לשושנת המלך).

נכדו רבי יהודה, בן בנו רבי אברהם, נולד בשנת ה'תרכ"ט בתימן בעיר מנאכה, השוכנת מהלך שלשה ימים מזרחית לצנעא. מרוב אהבתו לארץ ישראל היה נוהג לאסוף כספים בתימן ולשלחם לקהילת התימנים בארץ ישראל, שהיתה אז במצוקה גדולה. בשנת ה'תרע"ב ארז מטלטליו, וקם ועלה לארץ ישראל. הוא קבע את ביתו בירושלים, בשכונת נחלת צבי שעל יד מאה שערים, והתפרנס מחנות קטנה שפתח. עוד הקים את ישיבת תורת משה בשכונת נחלת צבי, בבית הכנסת עמר. דבק היה בלימוד תורה, ושגורה היתה אמרתו "ז"ל בפיו, חילך לאורייתא. ובאמת, מחצות ליל ישב, למד ולימד וכו'. נמנה עם חבורת תלמידי חכמים מיוצאי תימן, המשיך במסירות ציבורית למען קהילת יהודי תימן, ושימש כחבר בית הדין לקהילה התימנית בירושלים בראשות רבנו שלום אלשיך זצ"ל, ואף השיא את בתו היחידה עם בנו של הראב"ד רבינו שלום אלשיך זצ"ל. נתבקש לבית עולמו ב'ט' מרחשון ה'תש"ד

(גדולי ישראל בתימן עמוד קמ"ב, ומשפחת חבשוש עמוד צ"ב).

הגאון רבינו שלום יחיא חבשוש זצ"ל, המכונה השי"ח, נולד בעיר צנעא בשנת ה'תקפ"ה לאביו רבי יחיא זצ"ל. בבחרותו למד לפני הראב"ד הגאון רבינו יוסף אלקארה זצ"ל, עד לפטירתו בשנת ה'תר"ט, ולאחר מכן למד תורה לפני הגאון רבי יחיא בדיחי זצ"ל, וזכה להימנות בין תלמידיו המובהקים. כן למד לפני מהר"ר יחיא שרעבי שהיה ראש ישיבת בית שרעבי, וגם היה מלמד בבית הכנסת בית אלמסורי, וכפי שהזכירו לשבח בהקדמתו לספרו שושנת המלך. לאחר פטירת מהר"ר בדיחי נתמנה רבינו שלום לראשות הישיבה, וכך תיארו רבי עמרם קורח בספרו סערת תימן (עמוד מ"ט). שונא את השררה ולא נכנס בעסק ציבורי כל ימי חייו, כי אם עשה תורתו קבע ומלאכתו עראי. בשעותיו הפנויות מתעסק במלאכת צורפי כסף, ונהנה מוגיע כפיו. לאחר פטירת הראב"ד הגאון רבינו שלמה צאלח זצ"ל, בדין שהיו צריכים בו שלשה, היו מצרפים את רבינו שלום לבית הדין.

תלמידיו וחבריו באי הישיבה קראו לו "המכלול", כי בכל שאלה שנשאל השיב עליה בדייקנות ובמראה מקומה, ומה סברו עליה הפוסקים שבחיבוריהם נזכרה ונדונה, בציון הדף בראשיתו או האמצע והסוף (משפחת חבשוש עמוד צ"א).

רבינו שלום חיבר את ספרו שושנת המלך, שהוא קיצור שו"ת פעולת צדיק לרבינו מהרי"ץ. וכך כתב בהקדמתו לספרו, ויהי מדי עובדי את אדוני, מתוך צער ועוני, על שדה איש עמ"ל עברתי ועל כרם אדם חכ"ם לב דרכתי, פעולת צדיק אותה ראיתי, על כן בצלל מעט קט ישבתי ומענבי נזירו טעמתי, ובעפר כרמו לחכתי, ובצמא מימיו שתיתי. אבל מכל מקום מדוחק הזמן נטרדתי, ומכובד עול נמנעת, ומרוב התלאות נתבלבלתי, ולעמוד על משמרתי לא יכולתי, ואף אם לדחוק את עצמי באתי, הנה מאריכות דברים נלאיתי, ומן המכוון מעט מן השטה יצאתי עד שכמעט אותם עזבתי. עד שהעיר ה' אותי, על ידי אוהבי בעלי בריתי, הלא המה מוציאי משפט לאורה, מוקימי דגל התורה, ובראשם עטרת תפארה, מנורה זכה וברה, הנה ענוה הנה תורה, אוהבי חביבי, אדוני ורבי, כמוהר"ר יחיא שרעבי, אתה ה' תשמרם וגואל בימיהם תביא, אשר המה העירוני ודבריהם הרהיבוני, ועד הלום הביאוני, ולחדרי המלכים הכניסוני, לאמר: קום קח לך נייר אחד והעל עליו כל פרח שושן אשר בו והשאיר עליו. וכשמעי דבריהם אז נתחזקתי, ולפני לפני ממהיצתי נכנסתי, ולחכמה אחותי את אמרתי, ולזכות את הרבים רציתי, ודרשתי וחקרתי ושאלתי, ועל כל צד השווה חזרתי, וקלמוסי לרוץ לא מיהרתי עד אשר יגעתי ומצאתי, וסולת מתוך המורסן ביררתי, וכל פרי עץ אשר בו לקטתי, וכמה יגיעות יגעתי ושינה מעיני נדדתי, עד אשר באתי לתכלית שלמות פעולתי, וסדרי הלכותיו על נכון סדרתי, ואז עזרתי יוצרי ומלאכתי השלמותי. וזה שמו אשר לו קראתי, הלא הוא "שושנת המלך" להודיע כי לא מאיתי יצאו הדברים, כי אם מזולתי, שושני אמריו וטוב חמדתי, הלא הוא הדיין המופלא סיני ועוקר הרים כמוהר"ר יחיא בן יוסף צאלח, זכותו תעמוד לנו ולכל בית ישראל.

"מורשת תימן"
המרכז לתשמישי קדושה ויודאיקה בדרום
בנוסח תימן בלדי ושאמי

- כל הספרים בנוסח תימן בלדי/שאמי
- טליות מהודרות תימניות
- תפילין מהודרות
- שנתכו ע"י אברכים יראי שמים
- מזוזות ובתי מזוזה
- יודאיקה

שד' בן גוריון 30 אשקלון
בועז אשבל 050-7373234

לכל קוראי העלון
העלון מודפס בחמשת אלפים
עותקים בכל רחבי הארץ כל
המעוניין להיות שותף יכול לתרום
לבנק הבינלאומי סניף 177 מספר
162081
חשבון

וכן המעוניין לשלוח חומר הלכתי
במנהגי תימן או חומר על גדולי
תימן

ישלח למייל: mbt9710@gmail.com
וכן בפספון: 055-998-8346

הדש! הופיע!
קונטרס עבודת התפילה
ראש השנה ויום הכפורים
נוסח תימן-בלדי

ההכנה הטובה ביותר לתפילה!

מספר בהסכמותיהם
של גדולי ישראל

מחבר הסכמות:
"בית ישראל" גדולי תפילה,
באורים באורים
תעלים שמימי אדם
לבוש תפילות:
"על כל תוכן ועל כל סילח"
הד"ר ישראל יצחק
"תפילה ודף ששה עשר תפילות"
רב רבה של אשדוד בעת
נידונה ובתיקת וכו'

ניתן להשיג כמות קטנה - ללא טעות רווח
הפצה ראשית: ב'ט-נערה: 052-7606264
ב'ר-חור: 052-7910333 | קוית רחוב ותימן: 054-645882 | א"ת/ק"ל: 052-418662
ישראל: 052-7662101 | רמת (תל אביב): 052-7187448 | תל אביב: 054-609282
רמת ת"ש: 052-4124871 | עמלון: 052-7187448 | תל אביב: 052-7185034